

4.4. Școala de dincolo de școală

Reformarea educației presupune nu numai cunoaștere, translare, contextualizare a unor modele sau practici externe, ci și o scrutare sau valorificare mai atentă a unor experiențe formative specifice perimetrului românesc, care și-au dovedit validitatea și performativitatea în timp. Tradiționalul și specificitatea nu trebuie confundate cu retrogradul, cu stagnarea, cu negativitatea. Sunt situații când e mai bine să păstrezi ceea ce se dovedește viabil decât să te aventurezi în „meandrele” necunoscutului, arborând noul de dragul acestuia sau aflându-te în treabă. Asta nu înseamnă că trebuie să nu fii receptiv la nou, dar nu în contrasens cu valoarea statuată în timp, acreditată ca atare.

Orice comunitate, pe lângă educația instituționalizată, își construiește și rute alternative cu caracter paideic, prin care se perpetuează norme și valori mai puțin pretabile unor explicitări directe la nivelul cunoașterii „servite” (și, de multe ori, *aservite*) prin planurile-cadru, prin programe, prin manuale standard. O persoană nu este doar rezultanta educativă a școlii, ci și a altor factori educogeni care, pe anumite segmente, poate avea pregnanță sau întâietate, cel puțin la un moment dat (să ne gândim, de pildă, la importanța „celor șapte ani de-acasă”, pe care nu o putem subaprecia).

Școala este o instituție relativ recentă, dacă e să ne gândim la apariția și generalizarea ei în spațiul autohton sau chiar internațional. Asta nu înseamnă că nu a existat educație înainte de apariția acestui perimetru de formare specializat. La nivel comunitar, funcțiile educației au fost exercitate și de instituții mai puțin vizibile, dar importante prin consecințe. Ce rol aveau „gura satului”, „cetele de feciori”, „hora”, șezătorile, materialul sapiențial teaurizat în folclor sau alte „foruri” normative ale comunității, decât să vegheze la „păstrarea legilor”, la ratificarea unor trasee benefice, la sancționarea conduitei deviate, la perpetuarea unor moduri de a fi! Experiența culturală fuziona cu simțul comun și se transforma într-un dispozitiv educativ ad-hoc, dar fertil, roditor, euristic. Structurile valorice emblematică erau transmise în cadre care de multe ori excedau (sau

Respect pentru oameni și cărți

erau în contrasens cu) cele promulgate prin canalele formal instituite. Orice comunitate ce ține la identitate își sedimentează un etos paideic ingenuu, care o caracterizează și care se transmite mai departe. Desigur, astfel de dispozitive de transmisie nu mai pot fi actualizate, pentru că și structura sau dinamica de ordin comunitar s-au schimbat între timp. Însă, prin studii de etno-pedagogie sau antropologie pedagogică, pot fi descifrate mecanismele intime de generare și de transmitere a etosului comunitar, ce pot fi actualizate la nivelul altor forme de congregare valorică sau structuri asociative care s-au prefigurat între timp. Refacerea acestor funcționalități ar putea alimenta variante educative care ar completa ceea ce nu poate face școala.

Această alternativitate educațională este benefică din mai multe puncte de vedere: a) este permanentă, difuză, funcționând ca un fundal paideic mult mai natural decât educația formală; b) nu presupune specializarea actorilor sau costuri ridicate; c) este mai apropiată de firescul și relieful cultural al grupului, fiind o emanație directă a acestuia; d) este mai puțin instrumentalizabilă politic și mai liberă față de constrângerile circumstanțiale; e) corespunde intereselor și căutărilor concrete ale educaților; f) poate prelua, corectă, substitui unele dintre sarcinile școlii în situații anomice, de criză, de destructurare valorică; g) contribuie într-o măsură semnificativă la conturarea identității culturale a persoanelor și a grupurilor etc.

De aceea, trebuie să valorizăm situații sau formule complementare de educare pe care comunitatea le generează, le propagă sau le susține la un moment dat. Se observă, de pildă, chiar și la noi, revigorarea unor tipuri de asocieri, pe direcții afinitare sau spirituale ce vin cu un supliment de acțiuni sau valori ce completează fericit oferta școlară (mișcări de tip cercetași sau *scout*, asocieri afinitare, cluburi, „colegii” pe criterii profesionale, religioase, de *loisir* etc.). Astfel de ocazii devin adevărate „șantiere” de forjare a personalității, de concretizare – la nivel comportamental – a unor valori sau atitudini, de experimentare a unor roluri și demnități mai puțin uzitate în școală, de valorizare a elevilor prin calități ce scapă aprecierilor curente. Multe talente pot fi descoperite și cultivate în aceste cadre de formare și mulți copii se pot bucura de confirmare pentru abilități ce se ivesc doar aici. Diferitele tipuri de educație – de dincolo de zidurile clasei

Respect pentru oameni și cărți

(*outdoor education*), de la egal la egal (*peer education*), prin punere în situație, prin inițiere, prin ucenicie – nu trebuie desconsiderate, indiferent de cât de sofisticate ar deveni structurile școlare. E nevoie de un continuum educațional pe axa școlar-perișcolar-extrașcolar, simultan cu valorizarea unor formule de participare și implicare socioculturală.

La copii și tineri se manifestă predispoziții de afiliere și grupare, de urgență a unor energii ce trebuie să fie canalizate și fructificate în sens pozitiv. În loc să se consume haotic sau în mod nespecific, deseori în mod negativ, acestea pot fi antrenate în acțiuni cu caracter formativ. Abilitățile socioemoționale, morale sau civice se pot forma mai degrabă la nivelul unor extensii paideice extracurriculare, decât într-un cadru instituționalizat, prin discipline de sine stătătoare (unde să mai încapă atâtea în programul școlar?). Moralitatea și civismul pot fi discutate în școală, dar se formează sau se consolidează în situații reale de viață, prin acțiune și interacțiune comunitară. Trebuie gândite prilejuri formative care să continue, să consolideze, să favorizeze ivirea de noi tipuri de competențe ale tinerilor. O expediție de zece zile la munte, de pildă, gândită și realizată de un profesor priecut, oferă un cumul de situații de învățare care nu se pot edita nicidecum în perimetrul septic și artificial al școlii. De asemenea, moralitatea, ca expresie comportamentală, se edifică la nivelul unor conduite care excedă de multe ori spațiul formal. În școală se pot configura primele ancoră morale (cunoștințe, valori), dar conduitele se dezvoltă în situații diverse, osmotice, complexe, care se consumă în viața noastră cea de toate zilele.

Poate că reînnoirea educației ar trebui să ocazionaze și astfel de reflecții asupra unor bagaje paideice ingenuie, de scrutare a tradiției, de revigorare a unor practici uitate, neglijate, inferiorizate pe nedrept. Cel puțin prin unele topici în cadrul obiectelor existente, prin discipline opționale sau prin intermediul unor activități extracurriculare, nu ar fi rău să readucem la viață modele, cutume sau experiențe paideice autohtone care au lăsat „amprente” importante în modul nostru de a simți, de a gândi, de a face, de a fi.

4.5. Rolul bunicilor în educația nepoților

Când ne referim la factorii educației, invocăm, firesc, familia – gândindu-ne, desigur, la părinți – ca fiind una dintre instanțele paideice de primă importanță responsabile de formarea copilului. Să nu uităm însă că, la nivelul familiei lărgite, bunicii pot juca un rol important în educația nepoților lor. Și nu numai a lor...

Încercând o inspectare a literaturii psihopedagogice, observăm că nu prea găsim referiri la acest factor al educației. Nu există o tematizare în sensul menționat – cu excepția literaturii, a celei memorialistice, îndeosebi. Cazuistica în speță merită a fi semnificată nu numai din perspectivă estetică sau sociologică, ci și pedagogică.

Trebuie spus că, la nivelul abordării literar-artistice, bunicii sunt invocați cu multă efuziune afectivă. Dând la o parte această aură mitică, să încercăm o conturare a prezenței lor și din punct de vedere educațional.

În raport cu părinții, bunicii reprezintă terțul, a treia cale, o instanță suplimentară, recurentă, de refugiu, de obicei mult mai disponibilă și generoasă (oferă atenție, bomboane, un bănuț...). Bunicii nu stau prea mult pe gânduri, ei satisfac cam toate doleanțele (și sunt pe placul) nepoților. Din anumite puncte de vedere, structurile lor intelective și modul de a vedea lucrurile se apropie, sunt rezonante: copiii le achiziționează, le amplifică; la bunici acestea se decantează, se rafinează, se flexibilizează („dau în mintea copiilor”, cum ar zice unii). Între ei apar mici complicități sau „vinovății” în educație; nu ar fi rău să reflectăm la aceste escapade paideice, care, cu înțelepciune și iscusință (din partea bunicilor), pot deveni inedite trambuline motivaționale, educaționale.

De asemenea, de la altitudinea și venerabila experiență a vieții, bunicii relativizează unele repere sau norme, filtrează altfel imperativele, țintele, planurile acționale; au văzut sau au trecut prin multe și dețin standarde suplimentare de validare (în primul rând, timpul). Părinții sunt mai exigenți, mai constrângători, vizând intenționalități și sarcini precise, pe termen scurt sau mediu. Ei sunt mai stresați, mai „înșurubați” în probleme, mai racordați la presiunea timpului

Respect pentru oameni și cărți

prezent (vin examene, e nevoie de notă mare la bac, urmează admiterea la facultate...). Bunicii pot completa sau extinde viziunea, scara de la care pun problemele fiind mai amplă, mai completă (au o altă opinie referitoare la perspective).

Ca prezențe și intervenție modelatoare, bunicii au o cuprindere mai largă, aduc în atenție o diversitate tipologică, experiențială ; vin cu o paletă caracterială și o experiență existențială mai bogată, fiind în mod normal patru, și nu doi, precum părinții. Nu mai vorbim că „trag” după ei și alți antecesori din negurile vremii – neamuri, moși, strămoși ale căror nume sau urme doar ei le mai pot evoca.

Apoi, trebuie să evidențiem și avantajul creat prin valorificarea educațională a unor secvențe secundare din existența copiilor, trecute de multe ori cu vederea. Bunicii devin adevărate resurse educative pentru intervale „moarte”, mai puțin acoperite educațional (timpul perișcolar : preluarea de la grădiniță, de la școală, hrănirea, supravegherea curentă sau ocazională etc.). Chiar dacă aceste intervale au un caracter funcțional, ele pot fi „innobilate” educativ cu efuziuni sau valențe unice, irepetabile, memorabile.

Din perspectiva bunicilor, atragerea lor în dispozitivul educativ are și reverberații terapeutice. În acest exercițiu, ei se simt valorizați și utili, viața lor dobândește un nou sens, apar noi bucurii ce conduc la prelungirea existenței lor fizice. Cu cât se simt mai trebuincioși, cu atât caută să acopere mai bine prerogativele ce le sunt atribuite ; cu acest prilej, ei înșiși își descoperă sau maximizează rezerve nebănuite de energie învățătoarească.

Bunicii sunt depozitarii mai apropiați de valorile emblematice sau tradiționale ale comunității de bază. Propun o ordine morală naturală, mai puțin artificială – cum e cea predată sau clamată în spațiul educațional. Bunicii asigură fundamentul și continuitatea spirituală ; de la ei putem învăța lucruri pe care nu le știi părinții sau nu sunt spuse la școală. Unele practici (culinare, vestimentare, comportamentale) pot fi evocate doar de ei. Pe de altă parte, ei sunt promotorii unor evoluții vocaționale „serioase” în raport cu profesii clasice (doctori, militari, preoți etc.), ce pot fi estompate de meserii fulgurante, circumstanțiale, la „modă”.

Respect pentru oameni și cărți

Mai trebuie adăugat faptul că bunicii, prin chiar comportamentul lor, aduc un parfum aparte, vin în prezent cu timpul lor, sunt de multe ori „retrograzi” și „învechiți”, poartă vestimentație demodată, cum au apucat ei (costumul din „lada de zestre”, rochiile de la „pension” etc.), aduc în prezent un trecut comportamental și stilistic, sunt actori importanți ai interferențelor sau juxtapunerilor culturale în sânul aceleiași familii sau comunități, devin dovada vie că lumea nu începe și nu se sfârșește cu noi.

Bunicii aruncă o altă lumină asupra istoriei recente, aduc un cumul evenimential pe care îl invocă într-o formulă experimentată, amintită, retrăită. Sunt promotorii unei istorii orale cu o altă priză a realității. Ei dețin antecedentul pe care părinții îl cunosc doar mediat. Crâmpeie din trecut (actualizate fragmentar, abstract, chiar tâmp la școală) dobândesc o nouă dimensiune în evocările lor : una este războiul trăit și povestit de ei și altceva e reflectarea lui în manualul de istorie ; una e evocarea de către ei a deceniilor „epocii de aur” și alta e ce se arată la televizor.

În anumite circumstanțe, bunicii pot juca rolul de reazeme sau instanțe suplimentare pentru mărturisire, confesare, îndrumare. Când relația cu părinții intră în criză, apelul la bunici devine un complement vindecător, o instanță supraordonată, mediatoare, cu o altă autoritate și o altă credibilitate axiologică. Niște bunici experimentați, inteligenți și înțelepți vor exploata acest avantaj spre binele nepoților și al copiilor lor. Nu e vorba nicidecum de un „complot”, de o opoziție „pe față” în raport cu părinții copiilor, ci de o resursă ce poate întări sau întregi creuzetul paideic familial.

În cazuri extreme, bunicii pot suplini temporar sau definitiv lipsa sau pierderea unuia sau a ambilor părinți, asigurând un mediu natural securizant sau acea continuitate emoțională familială atât de necesară, mai ales în primii ani de viață. Chiar dacă este un substitut mai puțin dorit, acest mediu educativ are valențe educogene suplimentare comparativ cu orice cadru instituțional (cămin de copii, centru de primire, școală etc.).

În altă ordine de idei, bunicii sunt mai răbdători, mai calmi, se raportează altfel la temporalitate. Pentru ei, timpul nu mai are aspectul urgenței, stresului cronologic (pentru părinți, „timpul costă bani” !).